

Edyta Anna Marek*

**(rec.) Leszek Gardela, *Scandinavian Amulets in Viking Age Poland*,
Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego,
Rzeszów 2014, 166 stron, ISBN 978-83-7667-197-0**

Submission: 07.04.2016; acceptance: 30.11.2016

Archeologia jest jedną z nielicznych nauk, w których zasób wiedzy historycznej, laboratoryjnej i, w specyficzny sposób, „czucie i wiara”¹ spotykają się, uzupełniają i tworzą wiedzę, z której można czerpać zarówno w aspektach czysto naukowych, jak i popularnonaukowych. Określenie amulety skandynawskie nasuwa w bardzo prosty sposób konotację z hasłem wikińskie, które to w ostatnim czasie stało się bardzo modne, chwytliwe i przede wszystkim rozwija działania w szerokim spektrum *stricte* naukowym czy też poznawczym, ale także powszechnym – w kulturze masowej. W niniejszej pracy na uwagę zasługuje fakt, że zakres czasowy i terytorialny został bardzo dobrze nakreślony. Dzięki takiemu podejściu do tematu, już na samym początku czytelnik otrzymuje wyraźnie określone ramy, w których będzie się przemieszczał w lekturze. Autor mocno zaznacza, że tematyka amuletów skandynawskich dotyczy zabytków datowanych na okres od IX do XI wieku, które zostały znalezione w północnej części Polski, w jej obecnych granicach.

Sama praca składa się z czterech rozdziałów, w których informacje zostały zamknięte w punktach i podpunktach, a których osiǳ stają się; niedługi wstęp oraz katalog wszystkich, opisywanych w publikacji zabytków, a także z wyczerpującego streszczenia w języku polskim.

Rozdział pierwszy odnosi się do historii badań nad problematyką skandynawską w Polsce. W rozdziale tym znalazło się miejsce nie tylko dla historii badań uczonych *sensu stricto*, ale i artystów żyjących jeszcze w XIX wieku. W rozdziale tym pokuszono się również o krytykę założeń, że Skandynawowie częściowo tworzyli drużyny pierwszych Piastów.

W rozdziale drugim przedstawiono historię badań i stan aktualnej wiedzy na temat amuletów w samej Skandynawii. Podjęto się opisu szerokiej literatury dotyczącej amuletów w Skandynawii, jak i omówienia samego zagadnienia, czym jest amulet. Problematyka amuletów skandynawskich została rzetelnie przedstawiona i tak opisana, aby czytelnik mógł zrozumieć, że zabytki te pochodzą zarówno z osad, grobów,

jak i skarbów. Cenne jest przekazanie wiedzy na temat samego słowa amulet, jak jest ono definiowane i postrzegane przez różnych badaczy. Na koniec warto zwrócić uwagę, że autor posługujący się bardzo dobrze językiem angielskim w łatwy jednak dla potencjalnego czytelnika sposób opisuje wielowymiarowe elementy związane z problematyką amuletów. Materiał przedstawiony w tym rozdziale staje się niejako odnośnikiem do dalszych rozważań w kolejnym, trzecim rozdziale.

W rozdziale trzecim udało się autorowi opisać wszystkie zabytki pochodzące z ziem polskich w niezwykle łatwy i przystępny sposób, wyodrębniając podziały surowcowe, stylistyczne oraz terytorialne. Rozdział trzeci jest kulminacyjny i nawiązuje bezpośrednio do tematu pracy, ponieważ autor w precyzyjny i dokładny sposób zapoznaje czytelnika ze wszystkimi skandynawskimi amuletami pochodzącymi z ziem polskich, a także omawia zabytki, które według jego wiedzy oraz interpretacji nie powinny być za takie uważane. Autor w harmonijny sposób przekazuje swoje argumenty za negacją ich jako wywodzących się ze świata skandynawskiego. Należy zauważyć, że autor skupił się nie tylko na nowych badaniach rzeczonych zabytków, ale w sposób niezwykle skrupulatny prześledził całą historię badań zabytków, które od dawna uważano za skandynawskie, zgadzając się z nimi lub nierzadko korygując mylne interpretacje innych badaczy. Należy zauważyć, że autor bardzo metodycznie podchodzi do opisu każdego zabytku, włączając, jeśli to możliwe, ich konteksty skandynawskie.

Rozdział czwarty, dotyczy podsumowania pracy, wynikających z przeprowadzonych badań konkluzji oraz gorącego postulatu, aby prowadzić dalsze, pogłębione badania nad zarówno ogólną problematyką Skandynawów w Polsce, jak i nad samymi amuletami.

Jeśli chodzi o katalog amuletów skandynawskich na ziemiach polskich, to należy zwrócić przede wszystkim uwagę, na fakt, że jest on harmonijnie ujęty – niesie w sobie wystarczającą wiedzę na temat danego zabytku, nie obciążając czytelnika dodatkowymi informacjami.

Dużo uwagi należy poświęcić przedstawieniu graficznemu zabytków, gdzie zdecydowana ich większość jest przedstawiona

¹ W: wolnelektury.pl (A. Mickiewicz, *Ballady i romanse* [Romantryczność]).

* Instytut Archeologii UR, ul. Moniuszki 10, 35-015 Rzeszów, edyta.annamarek@gmail.com

na kolorowych fotografiach z właściwą skalą. Dzięki takiemu przedstawieniu zabytków, czytelnik nie musi wyobrażać sobie, o czym pisze autor (por. np. z ryciną 3.26). W tym miejscu należy jednak zwrócić uwagę, że niektóre ryciny przedstawione w literaturze, a pochodzące z innych tekstów nie posiadają skali – w niektórych jej po prostu nie było, ale np. w przypadku J. Żak 1963, s. 262, 283, 288 skala znajduje się przy zabytkach, a w tej pracy zostały zamieszczone bez niej.

Wydaje się również, że nie jest do końca słuszne podawanie nazwy danej miejscowości w jej zagranicznym brzmieniu bez wyraźnego tego podkreślenia (por. z rumuńską miejscowością Șimleu Silvanie, która w tej pracy została podpisana jako Szilágysomlyó, co jest jej węgierską nazwą, o czym autor nie wspomina – strona 67).

Należy zwrócić uwagę, że literatura, której używał badacz, jest bardzo obszerna, związana oczywiście bezpośrednio z tematyką amuletów, ale także odnosząca się do wiedzy bardziej ogólnej na temat świata skandynawskiego (np. B. Stanisławski, S. Moździoch, P. Wiszewski (red.) 2013; M.H. Eriksen, U. Pedersen, B. Rundberget, I. Axelsen, H.L. Berg (red.) 2015; S. Sindbæk, A. Trakadas 2014). W cytowanej literaturze badacz posiłkuje się z jednakową sprawnością literaturą zupełnie najnowszą, zarówno polską, jak i zagraniczną, ale także lekturami znacznie starszymi, niekoniecznie *stricto* naukowymi z dzisiejszego punktu widzenia (L.P. Słupecki, J. Morawiec (red.) 2009; B. Stanisławski, 2013, 2014, ale też F. Piekosiński 1881). Jedyne uchybienie jest znajdujące się w polskim streszczeniu podanie niewłaściwej literatury, choć wydaje się, że to raczej tzw. chochlik drukarski, niż nieuwaga autora (por. s. 140 – zamiast J. Żak 1967a i J. Żak 1967a winno być prawdopodobnie J. Żak 1967a i J. Żak 1967b).

Lektura ta jest z całą pewnością warta pozytywnych rekomendacji, ponieważ pod względem merytorycznym nie można jej nic zarzucić, a pod względem wizualnym staje się ona ciekawa w przyjęciu, gdyż kolejne omawiane zabytki są wplecione w tekst, co jest wygodne dla równoczesnego śledzenia tekstu, jak i zabytku. Autor w niezwykle łatwy i prosty sposób przechodzi od nakreślenia historii badań nad tematyką skandynawską w polskiej literaturze, przez ich opis aż po opracowanie doskonale skrojonego katalogu samych zabytków. Warto zwrócić również uwagę, że autor w sposób prosty i przystępny dla niekoniecznie zaznajomionego z tematyką lektury czytelnika, porusza się w tematyce, która sama w sobie wymaga dużo skupienia i uwagi. Czytelnik zaznajomiony z problematyką pracy z całą pewnością uzna, że wnosi ona wiele do badań nad występowaniem Skandynawów na ziemiach polskich, a dla tego czytelnika, który dopiero zaczyna swoją przygodę ze światem wikińskim, lektura ta z całą pewnością stanie się wyznacznikiem fachowej wiedzy i źródłem do dalszych poszukiwań. Autor przedstawia swoją wiedzę w prosty sposób, bez zbędnego używania trudnego, specjalistycznego nazewnictwa, co jest tym bardziej ważne, że książka jest pisana w języku angielskim. Zwraca uwagę w tej lekturze, że dane w niej zaprezentowane, stają się dla czytelnika łatwo dostępne, choć przecież autor musiał dokonać niezwykle wielkiego nakładu pracy, aby skumulować w tym jednym miejscu wszystkie te zabytki. Zwykle uważa się, że to, co jest tematem danej pracy archeologicznej, najczęściej interesuje wąskie grono zainteresowanych, ale dzięki mądrym zabiegowi napisania pracy anglojęzycznej lektura ta ma możliwość dotarcia do większego grona, niż tylko polscy

badacze, lub tacy, którzy posługują się tym językiem. I właśnie ze względu na specyficzną, bo skandynawską problematykę tej pracy, należy uznać, że ma ona szansę dotrzeć do szerokiego grona badaczy europejskich, a nawet amerykańskich. O ile w kwestiach o mniejszym zasięgu kulturowym można sobie pozwolić na pisanie w języku w tym przypadku polskim, o tyle rozsądniej jest pisać o problematyce wikińskiej w języku, który jest dostępny dla szerokiego grona zainteresowanych (zobacz też B. Stanisławski S. Moździoch, P. Wiszewski (red.) 2013). Nie ulega także wątpliwości, że grono zainteresowanych badaczy skandynawistyki pochodzących z Europy Środkowej lub Wschodniej z łatwością posługuje się tym językiem (porównaj np. z W. Duczko, 2014; A. Buko (red.), 2015 lub M. Bogucki, 2004). Zatem pod kątem dostępności do wiedzy zawartej w tej książce jest zdecydowanie lepiej, że została wydana w języku angielskim. Jest to o tyle ważne, że tematyka pracy odwołuje się bezpośrednio do świata skandynawskiego, wikińskiego, który od bardzo dawna jest opisywany właśnie w języku dostępnym dla większości badaczy. W pracy tej zwraca uwagę dobrze przemyślany plan przedstawienia problematyki samych amuletów, ale także tematyki, która je otacza – historia, stań badań, wiedza o świecie zarówno osadniczym, funeralnym, jak i tym bardziej magicznym. Dzięki prostemu zabiegowi opisania danych zagadnień w mniejszych podpunktach, praca staje się niezwykle przejrzysta i łatwa w dalszym odbiorze. Nie ulega wątpliwości, że autor jest doskonałym znawcą tematu, dzięki czemu można być pewnym, że przedstawiona w lekturze wiedza była zgromadzona skrupulatnie, dokładnie, ale także z należytą krytyką, jeśli tego wymagał obecny stan wiedzy (por. np. z: J. Żak 1968a; tenże 1968b).

Podsumowując, należy zwrócić uwagę, że praca ta jest nowatorska, przedstawia najnowszy stan wiedzy na temat skandynawskich amuletów na ziemiach polskich i jednocześnie z odpowiednią dozą krytycyzmu przygląda się tym zabytkom, które są tak nadinterpretowane. Jest to o tyle ważne, że badacz zwraca uwagę na niejednokrotnie mylne interpretowanie pewnych wyznaczników, jako skandynawskie, czy wikińskie, a co przy dzisiejszym stopniu zainteresowania także kultury masowej tą tematyką, będzie prowadzić czytelnika na właściwe tory (zobacz różne podejście do tematu choćby w: J. Żak 1968a; M. Wołoszyn 2011; A. Wierzbicki 2011 oraz K. Szajnoch 1858). W recenzowanym opracowaniu uwagę zwraca jeszcze jedna rzecz, a mianowicie łatwość przedstawienia bardzo skomplikowanej, złożonej i niekiedy trudnej do bezspornej interpretacji tematyki, czym jest amulet i czy dany zabytek można autentycznie wiązać ze światem skandynawskim. Dzięki bardzo dobrej znajomości tematyki, w jakiej autor się porusza, czytelnik dostaje do rąk fachową, lecz nie nużącą lekturę, która staje się publikacją wyznaczającą nowe trendy. Wydaje się, że wiedza zawarta w tej książce będzie przez długi czas aktualna, a samo przedstawienie jej winno stać się wyznacznikiem dla innych badaczy, jak pisać o sprawach naukowych w sposób przystępny także mniej zapoznanemu z dogłębną wiedzą czytelnikowi. W rezultacie otrzymujemy książkę nowatorską, o wysokim stopniu krytycznego podejścia do tematu, co jednak wydaje się być absolutnie potrzebne, aby skorygować różnego rodzaju niewłaściwe przekonania w odniesieniu do niektórych zabytków. Należy mieć także nadzieję, że sugestie autora co do pogłębienia dalszych studiów nad tym tematem będą w sposób rzetelny kontynuowane w przyszłości.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- Bogucki M.
2004 The Viking-Age Ports of Trade in Poland, "Eesti Arheoloogia Ajakiri", t. 8 (2), s. 100–128.
- Buko A. (red.)
2015 *Bodzia. A Late Viking-Age Cemetery in Central Poland*, Leiden–Boston.
- Duczko W.
2014 Viking-Age (Wollin) in the Norse Context of the Southern Coast of the Baltic Sea, "Scripta Islandica", t. 65, s. 143–151.
- Eriksen M. H., Pedersen U., Rundberget B., Axelsen I., Berg H. L. (red.)
2015 *Viking Worlds. Things, Spaces and Movement*, Oxford.
- Piekosiński F.
1881 O powstaniu społeczeństwa polskiego w wiekach średnich i jego pierwotnym ustroju, „Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności”, t. 14, s. 85–292.
- Sindbæk S., Trakadas A.
2014 *The World in the Viking Age*, Roskilde.
- Słupecki L. P., Morawiec J. (red.)
2009 *Beetwen Paganism and Christianity in the North*, Rzeszów.
- Stanisławski B., Filipiak W.
2013 *Wolin wczesnośredniowieczny, Część 1* (= Origines Polonorum, t. 6), Warszawa.
- 2014 *Wolin wczesnośredniowieczny, Część 2* (= Origines Polonorum, t. 7), Warszawa.
- Stanisławski B., Moździoch S., Wiszewski P. (red.)
2013 *Scandinavian Culture in Medieval Poland*, Wrocław.
- Szajnocha K.
1858 *Lechicki początek Polski*, Lwów.
- Wierzbicki A.
2011 Obcy w dziejach Polski. Hipoteza państwowotwórczego podboju w polskiej myśli historycznej XIX i początków XX wieku, [w:] Wierzbicki A. (red.), *Klio Polska V. Studia i materiały z dziejów historiografii polskiej XIX i XX wieku*, s. 119–149.
- Wołoszyn M.
2011 Obecność Ruska i Skandynawska w Polsce – wybrane problemy, [w:] Salamon M., Strzelczyk J. (red.), *Wędrówka i etnogeneza w starożytności i średniowieczu*, s. 299–334.
- Żak J.
1963 *Importy skandynawskie na ziemiach zachodniosłowiańskich od IX do XI wieku (część katalogowa)*, Poznań.
- 1967a *Importy skandynawskie na ziemiach zachodniosłowiańskich od IX do XI wieku (część analityczna)* (= Prace Komisji Archeologicznej 7 – zeszyt 1), Poznań.
- 1967b *Importy skandynawskie na ziemiach zachodniosłowiańskich od IX do XI wieku (część syntetyczna)* (= Prace Komisji Archeologicznej 7 – zeszyt 2), Poznań.
- 1968a Czy państwo polskie zawdzięcza swe powstanie Normanom?, „ZOW”, R. 35 (2), s. 130–131.
- 1968b Materiały do studiów nad kontaktami wschodniopomorsko-skandynawskimi z X i XI wieku – broń skandynawska, „Pom. Ant.”, t. 10, s. 287–314.

Źródło internetowe

wolnelektury.pl dostęp: 30.09.2015 r.

